

12 Μαρτίου 2014

Η Λειτουργία των Προηγιασμένων

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Καρδιά της Μ. Τεσσαρακοστής είναι η θεία λειτουργία των Προηγιασμένων δώρων. Μπορούμε χωρίς υπερβολή να ονομάσουμε τη λειτουργία αυτή, μαζί με τα λειτουργικά χειρόγραφα, «Λειτουργία της Μ. Τεσσαρακοστής», γιατί πραγματικά αποτελεί την πιο χαρακτηριστική ακολουθία της ιεράς αυτής περιόδου. Είναι δυστυχώς αλήθεια, ότι πολλοί από τους χριστιανούς αγνοούν τελείως την ύπαρξη της, ή τη ξέρουν μόνο από το όνομα, ή και ελάχιστα φορές την έχουν παρακολουθήσει. Δεν πρόκειται να τους κατηγορήσουμε γι' αυτό. Η λειτουργία των Προηγιασμένων τελείται σήμερα στους ναούς μας το πρωί των καθημερινών της Τεσσαρακοστής, ημερών δηλαδή εργάσιμων, και γι' αυτό πολύ λίγοι είναι εκείνοι που δεν δεσμεύονται κατά τις ώρες αυτές από τα επαγγέλματα ή την υπηρεσία τους.

Σε πολλούς ναούς τελείται κάθε Τετάρτη απόγευμα, σε ώρες που πολλοί, αν όχι όλοι οι πιστοί, έχουν τη δυνατότητα να παρευρεθούν στην τέλεση της. Το όνομα της η λειτουργία αυτή το πήρε από την ίδια τη φύση της. Είναι στην κυριολεξία λειτουργία «προηγιασμένων δώρων». Δεν είναι δηλαδή λειτουργία όπως οι άλλες γνωστές λειτουργίες του Μ. Βασιλείου και του ιερού Χρυσοστόμου, στις οποίες έχουμε προσφορά και καθαγιασμό τιμίων δώρων. Τα δώρα είναι εδώ καθαγιασμένα, προηγιασμένα, από άλλη λειτουργία, που τελέσθηκε σε άλλη ημέρα. Τα προηγιασμένα δώρα προτίθενται κατά τη λειτουργία των Προηγιασμένων για να κοινωνήσουν απ' αυτά και να αγιασθούν οι πιστοί. Με άλλα λόγια η λειτουργία των

Προηγιασμένων είναι μετάληψη, κοινωνία.

Για να κατανοήσουμε τη γενεσιουργό αιτία της λειτουργίας των προηγιασμένων πρέπει να ανατρέξουμε στην ιστορία της. Οι ρίζες της βρίσκονται στην αρχαιότατη πράξη της Εκκλησίας μας. Σήμερα έχουμε τη συνήθεια να κοινωνούμε κατά αραιά διαστήματα. Στους πρώτους όμως αιώνες της ζωής της Εκκλησίας οι πιστοί κοινωνούσαν σε κάθε λειτουργία, και μόνον εκείνοι που είχαν κάνει διάφορα σοβαρά αμαρτήματα αποκλείονταν για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα από τη μετάληψη των αγίων μυστηρίων. Κοινωνούσαν δηλαδή οι πιστοί απαραίτητως κάθε Κυριακή και κάθε Σάββατο και ενδιάμεσως της εβδομάδας όσες φορές ετελείτο η θεία λειτουργία, τακτικά ή έκτακτα στις εορτές που τύχαινε να συμπέσουν μέσα στην εβδομάδα.

Ο Μ. Βασίλειος μαρτυρεί, ότι οι χριστιανοί της εποχής του κοινωνούσαν τακτικά τέσσερις φορές την εβδομάδα, δηλαδή την Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο και Κυριακή (Επιστολή 93). Αν πάλι δεν ήταν δυνατό να τελεστεί ενδιάμεσα της εβδομάδας η θεία λειτουργία, τότε οι πιστοί κρατούσαν μερίδες από τη θεία κοινωνία της Κυριακής και κοινωνούσαν μόνοι τους. Το έθιμο αυτό το επιδοκιμάζει και ο Μ. Βασίλειος. Στα μοναστήρια και ιδιαίτερα στα ερημικά μέρη, όπου οι μοναχοί δεν είχαν τη δυνατότητα να παραβρεθούν σε άλλες λειτουργίες εκτός της Κυριακής, έκαναν ό,τι και οι κοσμικοί. Κρατούσαν δηλαδή αγιασμένες μερίδες από την Κυριακή ή το Σάββατο και κοινωνούσαν μόνοι τους. Οι μοναχοί όμως αποτελούσαν μικρές ή μεγάλες ομάδες και όλοι έπρεπε να προσέλθουν και να κοινωνήσουν κατά τις ιδιωτικές αυτές κοινωνίες. Έτσι αρχίζει να διαμορφώνεται μια μικρή ακολουθία.

Όλοι μαζί προσευχόντουσαν προ της κοινωνίας και όλοι μαζί ευχαριστούσαν το Θεό, που τους αξίωσε να κοινωνήσουν. Αν υπήρχε και ιερέας, αυτός τους πρόσφερε τη θεία κοινωνία. Αυτό γινόταν μετά την ακολουθία του εσπερινού ή της Θ΄ (εννάτης) ώρας (3 μ. μ.), γιατί οι μοναχοί έτρωγαν συνήθως μόνο μια φορά την ημέρα, μετά τον εσπερινό. Σιγά - σιγά θέλησαν να εντάξουν την κοινωνία τους αυτή στα πλαίσια μιας ακολουθίας, που να υπενθυμίζει τη θεία λειτουργία. Κατά τον τρόπο αυτό διαμορφώθηκε η ακολουθία των Τυπικών (δηλαδή κατά τον τύπο της θείας λειτουργίας), προς το τέλος της οποίας κοινωνούσαν. Αυτή είναι και η μητρική μορφή της Προηγιασμένης.

Ας έλθουμε τώρα στην Τεσσαρακοστή. Η θεία λειτουργία κατά την περίοδο αυτή ετελείτο μόνο κατά τα Σάββατα και τις Κυριακές. Παλαιό έθιμο επικυρωμένο από εκκλησιαστικούς κανόνες απαγόρευε την τέλεση της θείας λειτουργίας κατά τις ημέρες της εβδομάδας, γιατί αυτές ήταν ημέρες νηστείας και πένθους. Η τέλεση της θείας λειτουργίας ήταν κάτι ασυμβίβαστο προς τον χαρακτήρα των ημερών

αυτών. Η λειτουργία είναι πασχάλιο μυστήριο, που έχει έντονο τον πανηγυρικό, τον χαρμόσυνο και επινίκιο χαρακτήρα. Αυτό όμως γεννούσε πρόβλημα. Οι χριστιανοί έπρεπε να κοινωνήσουν δύο φορές τουλάχιστον ακόμη την εβδομάδα, το λιγότερο δηλαδή κατά τις δύο ενδιάμεσες ημέρες, την Τετάρτη και την Παρασκευή, που αναφέρει και ο Μ. Βασίλειος. Η λύση ήδη υπήρχε: οι πιστοί θα κοινωνούσαν από προηγιασμένα άγια. Οι ημέρες αυτές ήσαν ημέρες νηστείας. Νηστεία την εποχή εκείνη σήμαινε πλήρη αποχή τροφής μέχρι τη δύση του ήλιου. Η κοινωνία λοιπόν θα έπρεπε να κατακλείσει τη νηστεία, να γίνει δηλαδή μετά την ακολουθία του εσπερινού.

Στο σημείο αυτό συνδέεται η ιστορία με τη σημερινή πράξη. Η λειτουργία των Προηγιασμένων είναι σήμερα ακολουθία εσπερινού, στην οποία προστίθεται η παράθεση των δώρων, οι προπαρασκευαστικές ευχές, η θεία κοινωνία και η ευχαριστία ύστερα από αυτήν. Η διαμόρφωσή της μέσα στο όλο πλαίσιο της Τεσσαρακοστής της έδωσε ένα έντονο «πενθηρό», κατά τον Θεόδωρο Στουδίτη, χαρακτήρα. Με τον εσπερινό συμπλέκονται τροπάρια κατανυκτικά, οι ιερείς φέρουν πένθιμα άμφια, η αγία τράπεζα και τα τίμια δώρα είναι σκεπασμένα με μαύρα καλύμματα, οι ευχές είναι γεμάτες ταπείνωση και συντριβή. «Μυστικωτέρα εις παν η τελετή γίνεται» κατά τον ίδιο Πατέρα.

Καιρός να ρίξωμε μια ματιά σ' αυτήν την ίδια τη λειτουργία των Προηγιασμένων, στη μορφή που ύστερα από μακρά εξέλιξη αποκρυσταλλώθηκε και κατά την οποία τελείται σήμερα στους ναούς μας. Ήδη επισημάναμε τα δύο λειτουργικά στοιχεία που τη συνθέτουν: την ακολουθία του εσπερινού και τη θεία κοινωνία. Το πρώτο μέρος της αποτελεί ο συνηθής εσπερινός της Τεσσαρακοστής με μικρές μόνο τροποποιήσεις. Ο ιερέας κατά τη ψαλμωδία της Θ' ώρας ντύνεται την ιερατική του στολή και θυμιάζει. Η έναρξη γίνεται με το « Ευλογημένη η βασιλεία...» κατά τον τύπο της θείας λειτουργίας. Διαβάζεται ο προοιμιακός, ο 103ος δηλαδή ψαλμός, που περιγράφει το δημιουργικό έργο του Θεού. Είναι το προοίμιο του εσπερινού, αλλά και όλης της ακολουθίας του νυχθημέρου, που αρχίζει, ως γνωστό, κατά τον εβραϊκό τρόπο, από την εσπέρα· πρώτο μέρος του εικοσιτετραώρου θεωρείται η νύχτα. Ύστερα ο διάκονος ή ο ιερέας θέτει στο στόμα των πιστών τα ειρηνικά. Ακολουθεί η ανάγνωση του 18ου καθίσματος του Ψαλτηρίου· «Πρός Κύριον εν τω θλίβεσθαι με εκέκραξα και εισήκουσε μου...».

Είναι το τμήμα του ψαλτηρίου που έχει καθοριστεί να διαβάζεται κατά τους εσπερινούς της Τεσσαρακοστής. Ο ιερέας εν τω μεταξύ ετοιμάζει στην πρόθεση τα προηγιασμένα από τη λειτουργία του προηγουμένου Σαββάτου ή της Κυριακής τίμια δώρα. Αποθέτει τον άγιο άρτο στο δισκάριο, κάνει τη ένωση του οίνου και του ύδατος στο άγιο ποτήριο και τα καλύπτει. Ο εσπερινός συνεχίζεται με τη

ψαλμωδία των ψαλμών του λυχνικού και των καταनुκτικών τροπαρίων της ημέρας, που παρεμβάλλονται στους τελευταίους στίχους των ψαλμών αυτών και γίνεται είσοδος. Διαβάζονται δύο αναγνώσματα από την Π. Διαθήκη, ένα από τη Γένεση και ένα από το βιβλίο των Παροιμιών. Θα σταθούμε για λίγο στην καταनुκτική ψαλμωδία του «Κατευθυνθήτω», του δεύτερου στίχου του 140ου ψαλμού. Ψάλλεται μετά από τα αναγνώσματα έξι φορές, από τον ιερέα και τους χορούς, ενώ ο ιερέας θυμιάζει την αγία τράπεζα.

Κατόπιν γίνεται η εκτενής δέηση υπέρ των τάξεων των μελών της Εκκλησίας, των κατηχουμένων, των ετοιμαζομένων για το άγιο βάπτισμα, «των προς το φώτισμα ευτρεπιζομένων» και των πιστών. Και μετά την απόλυση των κατηχουμένων έρχεται το δεύτερο μέρος, η κοινωνία των μυστηρίων.

Τη μεταφορά των προηγιασμένων δώρων από την πρόθεση στο θυσιαστήριο, που γίνεται με μεγάλη κατάνυξη, ενώ οι πιστοί σκύβουν μέχρι το έδαφος, συνοδεύει η ψαλμωδία του αρχαίου ύμνου «Νυν αι δυνάμεις».

Η προπαρασκευή για τη θεία κοινωνία περιλαμβάνει κυρίως την Κυριακή προσευχή, το «Πάτερ ημών...», ακολουθεί η κοινωνία και μετά απ' αυτήν η ευχαριστία. Και η λειτουργία τελειώνει με την καταनुκτική οπισθάμβωνο ευχή. Είναι δέηση, που συνδέει την τέλεση της καταनुκτικής αυτής λειτουργίας με την περίοδο των Νηστειών. Ο πνευματικός αγώνας της Τεσσαρακοστής είναι σκληρός, αλλά και η νίκη κατά των αοράτων εχθρών είναι βέβαιη για τους αγωνιζομένους τον καλόν αγώνα. Η ανάσταση δεν είναι μακριά.

Η θεία λειτουργία των Προηγιασμένων είναι μία από τις ωραιότερες και καταनुκτικότερες ακολουθίες της Εκκλησίας μας. Αλλά συγχρόνως και μία διαρκής πρόσκληση για τη συχνή κοινωνία των θείων μυστηρίων. Μια φωνή από τα βάθη των αιώνων, από την αρχαία ζωντανή παράδοση της Εκκλησίας. Φωνή που λέει, ότι ο πιστός δεν μπορεί να ζει τη ζωή του Χριστού αν δεν ανανεώνει διαρκώς την ένωσή του με την πηγή της ζωής, το σώμα και το αίμα του Κυρίου. Διότι ο Χριστός είναι «η ζωή ημών».

Πηγή: Ιωάννου Μ. Φουντούλη, *Λογική Λατρεία*.